

UNIFORMITEIT VAN JAARREKENINGEN¹⁾

door G. B. A. M. Smulders

Reeds vele jaren is in Nederland een ontwikkeling gaande in de richting van verbetering van de jaarverslaglegging van ondernemingen.

Het ziet er echter niet naar uit, dat deze ontwikkeling ook leidt tot een redelijke mate van uniformiteit in de grondslagen van de jaarrekeningen, dus in de beginselen van financiële verslaglegging.

Dit gebrek aan uniformiteit moet als een groot gemis worden gezien. Voor velen die op enigerlei wijze bij het sociaal-economisch leven betrokken zijn, vormen de jaarrekeningen van ondernemingen een belangrijke informatiebron, welke mede de basis vormt voor tal van beslissingen. Naar de mate waarin de beginselen van financiële verslaglegging minder uniform zijn, is deze informatiebron moeilijker bruikbaar en is de kans groter op fouten in de op basis hiervan te nemen beslissingen.

Tot de vele categorieën van personen en instellingen, welke bij deze problematiek zijn betrokken moeten ongetwijfeld ook worden gerekend de accountants die een verklaring met betrekking tot de jaarrekening afgeven. Volgens de reglementen van N.I.v.A. en V.A.G.A. houdt een goedkeurende verklaring met betrekking tot een jaarrekening in, dat deze is opgemaakt volgens goed koopmansgebruik. Een wezenlijke uniformiteit t.a.v. de beginselen wordt hierdoor echter niet gewaarborgd. Of iets goed koopmansgebruik is of niet wordt niet zozeer bepaald door algemeen *aanvaarde* beginselen van financiële verslaglegging (aangezien deze slechts in geringe mate bestaan), doch vooral door - min of meer algemeen *aanvaardbaar* geachte beginselen van financiële verslaglegging (welke echter in grote variëteit bestaan).

In kringen van gebruikers van jaarverslagen kan men dan ook wel het verwijt horen, dat „de accountants alles tekenen”. Dit verwijt slaat dan geenszins op de kwaliteit van het onderzoek, dat aan de goedkeuring van de jaarrekening is voorafgegaan, doch op het feit, dat allerlei onderling afwijkende beginselen van financiële verslaglegging door de accountantshandtekening worden gedekt.

Het zou niet juist zijn dit verwijt zonder meer ter zijde te leggen. Inderdaad ligt hier een groot probleem. Hoe groot dit probleem is kan met enkele voorbeelden worden geïllustreerd. Een goedkeurende accountantsverklaring kan voorkomen onder jaarrekeningen

- waarin wel en waarin niet met onzichtbare reserves is gewerkt,
- waarin de activa wel en niet op basis vervangingswaarde zijn gewaardeerd,
- waarin de resultatenrekeningen wel en niet worden belast met afschrijvingen op basis vervangingswaarde,
- waarin de vermogenstoename door prijsstijging van voorraden wel en niet tot het exploitatieresultaat wordt gerekend,
- waarin de latente belastingverplichtingen in de balans wel en niet tegen contante waarde zijn opgenomen,

¹⁾ Dit artikel werd door ons ontvangen voor de publicatie van het rapport commissie Verdam (red).

waarin latente belastingverplichtingen over vermogenstoename door prijsstijging wel en niet als verplichting in de balans tot uitdrukking zijn gebracht.

Deze lijst zou nog met vele andere onderlinge afwijkingen kunnen worden aangevuld. Ter illustratie van het gesignaleerde probleem lijkt het vorenstaande echter voorshands voldoende.

Soms wordt wel gesteld, dat het probleem minder groot is dan het lijkt, doordat toch iedere jaarrekening wordt voorzien van een toelichting, zodat de gebruiker ervan kan weten waar hij aan toe is. Deze stellingname is voor bestrijding vatbaar. Vooreerst is het een in vrij veel ondernemingen voorkomende gewoonte de toelichtingen dermate summier te houden („gewaardeerd tegen kostprijs of lager”, „op voorzichtige wijze gewaardeerd” enz.), dat de lezer er niet veel wijzer van wordt. Is de toelichting wel duidelijk, dan staat weliswaar vast welke beginselen gevolgd zijn, doch nog niet wat de invloed is van de toepassing van deze beginselen t.o.v. de toepassing van andere beginselen. En zelfs indien het laatste wel het geval zou zijn, dan nog blijft de moeilijkheid bestaan, dat de jaarrekeningen door het gebrek aan uniformiteit een dermate diepgaande studie vragen, dat zij als informatiebron toch vrij moeilijk bruikbaar zijn.

Erkent men het bestaan van het probleem, dan wil dit nog niet zeggen, dat het eerder genoemde verwijt als gegrond moet worden aangemerkt. De kern van het probleem ligt n.l. niet bij de accountant, doch bij de omstandigheid, dat er nu eenmaal tal van onderling afwijkende beginselen van financiële verslaglegging bestaan, beginselen welke in meerdere of mindere mate algemeen aanvaardbaar worden geacht. Een algehele oplossing van het probleem zou derhalve slechts kunnen worden bereikt, indien het mogelijk zou zijn tot algemeen aanvaarde beginselen van financiële verslaglegging te komen.

De meest vergaande aanpak om tot deze oplossing te geraken zou ongetwijfeld zijn het uitvaardigen van wettelijke voorschriften. Welke beginselen van financiële verslaglegging algemeen dienen te worden aanvaard wordt dan vastgelegd bij de wet. De praktische uitvoerbaarheid van een dergelijke aanpak dient echter niet te hoog te worden aangeslagen. Weliswaar is het ongetwijfeld mogelijk de desbetreffende uiterst summie voorschriften van het Wetboek van Koophandel een meer concrete inhoud te geven. Doch verder dan tot zeer algemene beginselen zal men hierbij waarschijnlijk niet komen, daar de werkelijkheid zo gecompliceerd is, dat deze niet gemakkelijk in algemeen geldende voorschriften is te vangen. Voorts dient in aanmerking te worden genomen, dat een dergelijke wettelijke regeling, vooral wanneer deze toch meer in details zou gaan, verstarrend werkt. Veranderen in de loop van de tijd de inzichten, dan zal de praktijk hierop ten achter blijven zolang de wettelijke voorschriften niet aangepast worden. Een zeer belangrijke overweging t.a.v. de uitvoerbaarheid van dwingende voorschriften, vooral wanneer deze toch meer in details zouden gaan, is tenslotte, dat niet voorbij mag worden gegaan, aan de eigen verantwoordelijkheid, die de ondertekenaars van de jaarrekening dragen. Weliswaar is het bevorderen van uniformiteit in de financiële verslaglegging van ondernemingen een belangrijk desideratum, doch voorkomen moet worden, dat de vrijheid van bedoelde ondertekenaars, om in hun specifieke geval te bepalen hoe de financiële verslaglegging dient te zijn, geheel wordt opgeofferd aan de vervulling van dat desideratum

Wettelijke voorschriften zullen derhalve niet een oplossing van het onderhavige probleem kunnen bewerkstelligen, al zal verbetering van de bestaande voorschriften ongetwijfeld mede aan die oplossing kunnen bijdragen. Daarnaast zal echter ook de toepassing van andere methoden moeten worden overwogen.

Tot bedoelde methoden zijn ongetwijfeld te rekenen het publiceren van de uitkomsten van door ter zake kundigen verrichte studies over beginselen van financiële verslaglegging. Dergelijke publicaties kunnen er toe leiden, dat minder algemeen aanvaardbaar geachte beginselen in de praktijk worden vervangen door meer algemeen aanvaardbaar geachte beginselen en dit kan er weer toe leiden, dat bepaalde beginselen algemeen worden aanvaard.

Voor zover dit laatste dan inderdaad het geval is, wordt de zozeer wenselijke uniformiteit bereikt. Daar zulks dan tot stand komt op basis van vrijwilligheid, mist deze methode de eerder genoemde nadelen van dwingende voorschriften.

Om vorenbedoelde methode zo effectief mogelijk te doen functioneren zou naar mijn mening aan de volgende voorwaarden moeten worden voldaan:

t.a.v. de samenstellers van de publicaties

deskundigheid
contact met belanghebbenden
onafhankelijkheid

t.a.v. de te publiceren beginselen

duidelijkheid
volledigheid
internationale toepasbaarheid

t.a.v. de publicatie

toegankelijkheid

t.a.v. het gebruik der beginselen

verwijzing hiernaar in jaarverslagen.

Deze voorwaarden kunnen als volgt nader worden toegelicht.

Dat de samenstellers deskundig dienen te zijn spreekt voor zich zelf. Ook is het van belang, dat de samenstellers voldoende voeling hebben met kringen van belanghebbenden, teneinde te voorkomen, dat een theoretisch werkstuk ontstaat, hetwelk in de praktijk onvoldoende weerklank vindt. Dit voeling houden mag echter niet zover gaan, dat de samenstellers optreden als de rechtstreekse vertegenwoordigers van bepaalde groepen, daar zulks de objectiviteit kan schaden. Vandaar de voorwaarde van onafhankelijkheid.

Met duidelijkheid van de beginselen wordt bedoeld aan te geven, dat de beginselen zodanig worden opgesteld, dat zij slechts voor één uitleg vatbaar zijn, met volledige terzijdestelling van andere beginselen welke wellicht ook verdedigbaar zijn, doch welke naar de mening van de samenstellers niet de voorkeur verdienen. De volledigheid moet niet in absolute zin worden opgevat. Bedoeld wordt slechts, dat het geheel van te publiceren beginselen al datgene dient te omvatten, wat van wezenlijk belang is voor het beeld dat de jaarrekening geeft. Ook de internationale toepasbaarheid mag niet als absolute eis worden gezien. Voorkomen dient echter te worden, dat men zonder voldoende reden in strijd komt

met hetgeen op dit gebied is gegroeid resp. groeiende is in die landen, welke een belangrijke rol spelen in het internationale economische leven.

De voorwaarde van toegankelijkheid betekent, dat eenieder steeds het gehele samenstel van beginselen gemakkelijk moet kunnen raadplegen.

Wanneer tenslotte een niet te gering aantal ondernemingen in hun jaarverslag vermelden, dat hun jaarrekening is opgemaakt overeenkomstig de gepubliceerde beginselen, dan zal hiervan een zekere aantrekkingskracht uitgaan. Ondernemingen, die in hun jaarrekeningen afwijkende beginselen toepassen, zullen zich afvragen in hoeverre er voldoende redenen bestaan deze afwijkingen te handhaven. Meent men toch op een bepaald punt een afwijking te moeten toepassen, dan kan in het jaarverslag niettemin worden verwezen naar de gepubliceerde beginselen, onder vermelding van de toegepaste afwijking. Daarnaast zou de vrijheid moeten blijven bestaan in het jaarverslag in het geheel niet naar de gepubliceerde beginselen te verwijzen. De desbetreffende ondernemingsbesturen zullen zich dan echter dienen te realiseren, dat hun door de gebruikers van het verslag de vraag zal worden voorgelegd waarom deze handelwijze wordt gevolgd.

De tot nu toe in Nederland verrichte publicaties op het gebied van de beginselen van financiële verslaglegging voldoen niet aan alle hierboven gestelde voorwaarden. Wij denken hier met name aan het in 1962 van de zijde van de centrale werkgeversverbonden gepubliceerde rapport „Verslaggeving, verantwoording en voorlichting”, alsmede aan diverse van de zijde van de C.A.B. („Commissie van advies inzake beroepsaangelegenheden” van het Nederlands Instituut van Accountants) gepubliceerde rapporten, zoals die betreffende stille en geheime reservering en die betreffende latente belastingverhoudingen. Met betrekking tot voornoemd werkgeversrapport kan worden gesteld, dat dit niet voldoet aan de hierboven omschreven voorwaarden van duidelijkheid en volledigheid, waardoor ook een verwijzing naar dat rapport in de jaarverslagen van ondernemingen weinig zinvol zou zijn. Hetzelfde geldt in meerdere of mindere mate voor de C.A.B.-rapporten, waarbij dan nog komt, dat de toegankelijkheid hiervan te gering is.

Het vorenstaande is geenszins een verwijt aan de samenstellers resp. uitgevers van bedoelde rapporten. Dit zou het slechts kunnen zijn, indien de specifieke doelstelling van bedoelde rapporten zou zijn gelegen in het bevorderen van de uniformiteit van jaarrekeningen. Zulks is echter niet het geval. Het werkgeversrapport is bedoeld als een aanbeveling uit eigen kring, teneinde hierdoor een bijdrage te leveren zowel aan de praktijk van de verslaglegging, verantwoording en voorlichting, als aan de discussie op dit gebied. De C.A.B.-rapporten hebben tot doel het stimuleren en activeren van de meningsvorming onder de leden van het N.I. v.A. over de in de rapporten aan de orde gestelde onderwerpen. Gezien deze doelstellingen is het begrijpelijk, dat bedoelde rapporten niet aan alle hierboven gestelde voorwaarden voldoen. Dit houdt echter tevens in, dat die rapporten minder effectief zijn om uniformiteit van jaarrekeningen te bevorderen. Deze effectiviteit zal naar mijn mening zo groot mogelijk zijn, indien een procedure wordt gevolgd welke in overeenstemming is met de eerder genoemde voorwaarden.

Een tweetal punten vereist wellicht nog nadere toelichting.

In de inleiding van dit artikel is de wenselijkheid van uniformiteit van jaarrekeningen gebaseerd op de omstandigheid, dat de jaarrekeningen van ondernemingen voor velen een belangrijke informatiebron vormen. Het is geenszins mijn bedoeling door middel van deze omschrijving enigerlei standpunt in te ne-

men t.a.v. de discussies - ontstaan naar aanleiding van het werkgeversrapport - in hoeverre het jaarverslag een stuk van verantwoording dan wel van voorlichting is. Deze kwestie is voor het onderhavige vraagstuk niet relevant. Zowel voor degenen aan wie verantwoording wordt afgelegd als voor degenen die voorlichting ontvangen is de jaarrekening een belangrijke informatiebron, zulks ongeacht de vraag wie tot een van beide groepen behoort te worden gerekend. Zowel de verantwoording als de voorlichting komen bij een grotere uniformiteit beter tot hun recht.

Tenslotte zou nog de vraag kunnen worden gesteld, of de door mij voorgestelde procedure ter bevordering van de uniformiteit van jaarrekeningen behoort te leiden tot publicatie van zodanige beginselen van financiële verslaglegging, dat deze een „grootste gemene deler” van de praktijk vormen, dan wel tot publicatie van beginselen, welke een zo goed mogelijk beeld van de jaarrekening waarborgen. Mijn bedoeling is bepaald dit laatste. Het streven naar uniformiteit van jaarrekeningen mag niet ten koste gaan van het streven naar getrouwheid van het beeld, dat de jaarrekening behoort te geven.